

ВИСШЕ ВОЕННОМОРСКО УЧИЛИЩЕ „Н. Й. ВАПЦАРОВ“

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за даване на образователно-научна степен „Доктор“

Автор на дисертационния труд: Росица Младенова Недева

Тема на дисертационния труд: Влияние на военната среда и лидерската подготовка върху развитието на индивидуалния резилианс на обучаемите във висше военно училище

Рецензент: Янчо Маринов Бакалов, доцент във ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“, доктор по психология

Относно актуалността на представения дисертационен труд може да се каже, че в научно и научно-приложно отношение той е особено значим за военната психология в контекста на подготовката на военни лидери. Също така той представлява интерес и за организационната, и клиничната психология, психологията на развитието, и психологията на личността. На явлениято „резилианс“, което е централна категория в дисертацията, у нас са посветени относително малко научни изследвания. Същевременно на по-широкото интерпретиране на устойчивостта, представена през парадигмите за стреса и особеностите на справянето на индивида в различни житейски ситуации, са посветени голямо множество публикации.

Дисертационното изследване е актуално и поради това, че чрез него е заявена позиция в дебата относно същността на резилианса като хипотеза, като относително стабилна личностна характеристика, определяща и развиваща формирането на личностна устойчивост. В подкрепа на насочеността на творческите търсения на докторанта могат да бъдат упоменати приносите на Американската психологическа асоциация в извеждане насоките за развитието и поддържането на „резилианс“, както в

помощ на психолозите, така и на отделни личности.

Мащабът на интерпретиране на явлениято е очертан в теоретичната постановка на дисертационния труд, обхващаща компоненти на устойчивост на личността на индивидуално ниво, в семейството, в общността и във военна среда. Дисертантът без съмнение познава много добре състоянието на проблема, интерпретиран и от други, макар не толкова често срещани негови изследователи. Наличният в националната психологическа наука литературен материал е отразен в дисертацията по подходящ начин, с позитивно-творчески подход. С теоретичния обзор е направен преглед на възникването на понятието ризилянс, като са разгледани допълващи се теоретични подходи. Обзорът е коректен, включва възгледи за развитието на изследванията за ризилянс, проследява различни гледни точки и разкрива като цяло готовността на докторанта да работи по няколко аспекта на изследвания проблем.

Трудът е добре конструиран и съдържа всички присъщи на докторската дисертация компоненти: увод, теоретичен обзор, цел, задачи и хипотези, емпирично изследване и анализ на резултатите, изводи и заключения.

След като е представен структурираният по подходящ начин теоретичен обзор, докторантът логично е насочил вниманието си към очерталите се аспекти и възгледи, доразвити с емпирични материали и тяхната интерпретация. Следвайки този подход, докторантът е аргументирал солидна теоретична основа за проучването и последвалия експеримент-тренинг.

Следва да се отбележи предизвикателството, което се поема с изследването и усилията за систематизиране на различните изследователски подходи към този недостатъчно познат у нас научно-приложен феномен.

Методите на изследване са подходящо подбрани, проверени в досегашни изследвания и с психометрични качества, които намират потвърждение в настоящия дисертационен труд. Докторантът ползва избран въпросник за изследване на ризилянс, който измерва както личностната

черта, така и състоянието на устойчивост. В изследването са включени апробирани у нас въпросници, които директно се отнасят към интерпретираната проблематика и дават възможност да се проучат както личностните качества, така и фактори на средата, и насоки за адаптация на личността.

Достойнство на дисертационното изследване е и разнообразието на методите: за локализация на контрола, за възприет стрес, за оптимизъм, за оценка на социалната среда и за измерване на адаптацията на индивида към средата. Използваните методи дават възможност да се обхванат и анализират изследваните конструкти така, че да се разкрият факторите, които оказват влияние върху формирането на резилианс. Това дава възможност да се изведат закономерности с висока валидност и с практическа, и теоретична значимост. С изследването си докторантът доказва умения да систематизира и обобщава получените резултати, и да формулира значими изводи.

Статистическата обработка е прецизна, съобразена с целта, задачите и хипотезите на изследването. Приложен е и е интерпретиран факторен анализ, който извежда факторната структура на въпросника за резилианс, като това може да се определи като един от съществените приноси на дисертационната разработка. Детайлно описани са резултатите от дескриптивната статистика, от корелационния и регресионния анализи. Установени и доказани са различия между групите и ефектът, който провежданият социално-психологически тренинг, като част от подготовката на военни лидери, има за формирането на резилианс. Резултатите от регресионния анализ показват както ролята на личностните качества, така и влиянието на факторите на средата и на социалната подкрепа, а това предоставя възможности ясно да се очертаят насоките за изграждане на резилианс.

Анализирайки приносната част на дисертационния труд отбелязвам, че резултатите от направеното изследване оригинално обосновават нов научно-приложен проблем и дефинират съвкупност от личностни черти, и характеристики на ситуацията, които определят резилиентност на личността.

Приносен момент е прилагането и интерпретацията на факторен анализ, който извежда факторната структура на въпросника за резилианс. Това може да се посочи като едно от съществените достойнства на дисертационната разработка, с принос към обогатяване на методиката на изследване на сходна проблематика.

Принос представлява и обосноваването на цялостна концепция за преодоляване на стреса, съпътстващ адаптацията на курсантите от висшите училища към новите за тях условия за живот и дейност, посредством планомерно изграждане на устойчивост.

Приносен момент с приложен ефект съдържа прецизната валидизация и адаптацията към условията в Българската армия на тренингови методи за работа с курсантите за постигане на резилиентен ефект.

Докторантът успешно предефинира, в теоретичен и в емпиричен план, явлението „резилианс“, отнасящо се за възрастовата група, надрастваща тинейджърството, и проявяващо се в специфичните условия на военната дейност.

Посочените приноси са значими за процеса на подбор и подготовка на курсантите от военните училища поради следните особености:

Първо: Центърът на тежестта на изследването е поставен върху установяването на наличие на резилианс на входа на учебното звено. Емпиричният материал сочи, че респонденти с изградена устойчивост по този признак са значително малцинство.

Второ: Изследването доказва, че при прилагането на подходящи тренингови методи е възможно развитие на резилиентност и това може да стане устойчива личностна черта.

Трето: От казаното произтича логичният извод, че апробираните тренингови методи следва да намерят приложение в лидерската подготовка, която се провежда планово през целия цикъл на обучение на курсантите.

Четвърто: Резултатите от дисертационното изследване са значими с приложния си аспект за обогатяване и развитие на системата за лидерска

подготовка във висшето военно училище.

За мен няма съмнение, че дисертационният труд и отбелязаните в рецензията приноси са лично дело на докторанта. Сътрудничеството с научния ръководител, на което съм свидетел, бе системно и плодотворно, но не скрива инициативата, нито пък наложи готови решения. Средата на Морското училище, където докторантът ежегодно има не по-малко от 100 учебни часа по дисциплини в обхвата на лидерската подготовка, също създаде условия за това.

По темата на дисертацията са публикувани шест публикации: една статия в списание, четири доклада на научни конференции и една публикация като модул от учебно пособие по морска медицина. Статията и два от докладите са публикувани самостоятелно, а другите два - в съавторство с проф. Валери Стоянов. Един доклад е изнесен на научна конференция с международно участие.

Публикационната активност на докторанта следва работата му по дисертационното изследване и в продължение на три години са представяни по две публикации ежегодно.

Няма отразени цитирания на публикациите от други автори.

Считам, че с публикуването на резултати от дисертационното изследване в едно списание и на три специализирани форума, с общ обем от 38 страници, то е добре представено за специалистите по проблемната област.

Вида и форумите, на които са направени публикациите, дават достатъчни основания при успешна защита на дисертационния труд докторантът да бъде вписан в регистъра на НАЦИД с изпълнени наукометрични показатели.

Установените закономерности допринасят за разбиране природата на резилианса и за формирането му в процеса на лидерска и професионална подготовка. Те биха имали значение и могат да бъдат отчетени както при подбора, така и при по-нататъшното обучение и кариерно развитие на

курсантите. Препоръчвам включването на тренинговите форми, предложени от докторанта, в учебните програми за лидерска подготовка във военноучебните звена, тъй като установените резултати са достатъчно красноречиви и доказват, че е нужно при подготовката на курсанти във военните училища да се прилага представително развиване на резилианс, който да стане фактор за тяхната професионална изява, справяне със стресови и екстремални ситуации, и лидерско поведение.

Авторефератът по дисертацията отговаря по съдържание и форма на установените изисквания. Той е в обем от 40 страници и отразява напълно основните положения, представени в основния текст на дисертационния труд. Структуриран е по начин, онагледяващ цялостно извършеното изследване и е пълноценно нагледно пособие за всеки, който желае да се ориентира за неговата същност.

В автореферата са отразени приносите, които по преценка на докторанта се реализират с дисертационния труд.

Имам следните бележки към докторанта:

Текстът е определено лаконичен по отношение на интерпретацията на данните от изследването, съобразно дадената теоретична рамка и в съпоставяне с публикации на наши автори, които са отразени в библиографската справка.

Богато илюстрирания с таблици, фигури и диаграми изследователски материал се нуждае от повече пояснения, анализ и словесни формулировки, които да улеснят намирането на връзката между изследваните елементи и да подчертаят системния характер на свързаните явления.

Дисертационният труд би спечелил, ако в него бяха представени повече съпоставки със сходни или припокриващи се понятия в психологията относно възгледите за устойчивост, към които се отнася и резилиансът.

Критичните бележки по никакъв начин не омаловажават достойнствата на дисертационния труд.

Препоръчвам на докторанта след успешна защита на дисертацията да

разработи и представи за обсъждане от катедрения съвет на катедра „Мениджмънт и логистика“ във ВВМУ вариант на тренинг-модела за резилиансно развитие, в подходящ вид за приложение в учебните дисциплини по лидерство и екипност.

В заключение, изказвам задоволство от качествата на предложената ми за рецензиране дисертация „Влияние на военната среда и лидерската подготовка върху развитието на индивидуалния резилианс на обучаемите във висше военно училище“, разработена от докторанта Росица Младенова Недева.

Изразявам категоричното си становище, че след успешна защита на дисертационния труд на докторанта трябва да се даде образователно-научната степен „Доктор“ по психология.

31. 08. 2019 г.
гр. Варна

Рецензент:
доц. д-р Я. Бакалов